

شورای عالی حوزه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

بررسی تطبیقی احکام
خانواده (با توجه به آیات
الاحکام) و احکام خانواده
جاهلی

استاد راهنما

دکتر احمد صابری مجد

نگارنده

بهاره حیدری

تابستان 1403

حسین

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

تقدیر و تشکر

هر چند بندگی فقط شایسته ذات بی همتای خالق هستی
آفرین است و لیکن به مصادیق حدیث شریفه (هر کس حرفی
به من بیاموزد مرا بنده خود کرده است) معلم هم،
چنان شأن و مقام والایی دارد که دریای علم و معرفت و
پرچم دار توحید هم خود را بنده کسی می داند که حتی
یک حرف به او بیاموزد، لذا بر خود لازم می دانم که از
زحمات بی دریغ **استاد راهنما دکتر احمد صابری مجد** و
از صمیم قلب تقدیر و تشکر نمایم. و در آخر از همسر
گرامیم که مشوق و همراه بوده است نهایت تشکر و
قدردانی خود را ابراز می دارم.

چکیده

خانواده، نهاد بنیادین جامعه، در اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد. این پژوهش با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به اسناد کتابخانه‌ای و دیجیتالی، به بررسی تطبیقی احکام خانواده در اسلام و جاهلیت، با تأکید بر آیات الاحکام، پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که اسلام ضمن اصلاح و تکمیل سنت‌های جاهلی، برخی از آن‌ها را در چارچوب شریعت خود پذیرفته و تعدیل کرده است. این نشان می‌دهد که اسلام با حفظ اصول و ارزش‌های خود، به واقعیت‌های اجتماعی و نیازهای انسانی نیز توجه داشته و به دنبال ایجاد یک نظام خانوادگی متعادل و پایدار بوده است. در این پژوهش، احکام ازدواج، طلاق و مناسبات میان فرزندان و والدین در اسلام و جاهلیت بررسی شده است. در هر حوزه، ابتدا احکام و سنت‌های جاهلی بررسی و سپس آیات الاحکام مرتبط تحلیل و تفسیر شده‌اند. در نهایت، شباهت‌ها و تفاوت‌های احکام خانواده در دو دوره با تأکید بر آیات الاحکام بیان شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اسلام با تأکید بر کرامت انسانی، عدالت، و ارزش‌های اخلاقی، تحولات قابل توجهی را در احکام خانواده ایجاد کرده است. در ازدواج، با تعیین شرایط و ضوابط جدید، حقوق زنان را تضمین کرده و پیوند زناشویی پایدار و مستحکمی ایجاد کرده است. در طلاق، با محدود کردن تعداد طلاق‌ها و تشویق به حفظ زندگی مشترک، به بهبود وضعیت زنان و تعادل در روابط زوجین کمک کرده است. در مناسبات میان فرزندان و والدین، با تأکید بر احترام به والدین و رعایت حقوق فرزندان، بنیان خانواده را تحکیم کرده و جامعه‌ای سالم‌تر ایجاد کرده است.

کلید واژگان: آیات الاحکام، ازدواج، طلاق، مناسبات فرزندان و والدین، جاهلیت، اسلام

فصل اول: مباحث مقدماتی

1_1	گفتار اول: کلیات	2
1_1_1	تبیین موضوع	2
2_1_1	اهمیت و ضرورت تحقیق	3
3_1_1	اهداف و فواید تحقیق	5
4_1_1	سوالات تحقیق	7
5_1_1	پیشینه تحقیق	7
6_1_1	فرضیه های تحقیق	10
7_1_1	روش تحقیق	10
8_1_1	سازمان دهی پژوهش	11
2_1	گفتار دوم: مفاهیم	13
1_2_1	مفهوم شناسی خانواده در اسلام و جاهلیت	13
1_1_2_1	تعریف خانواده در اسلام و جاهلیت	13
2_1_2_1	جایگاه و اهداف تشکیل خانواده در فرهنگ اسلام و جاهلیت	15
2_2_1	مفهوم شناسی فرهنگ جاهلی	17
1_2_2_1	تعریف فرهنگ جاهلی	18
2_2_2_1	ویژگی های فرهنگ جاهلی	19
3_2_2_1	بررسی ابعاد مختلف فرهنگ جاهلی	21
3_2_1	مفهوم شناسی آیات الاحکام	24
1_3_2_1	تعریف آیات الاحکام	24
2_3_2_1	ویژگی های آیات الاحکام	25

30. حلى، حسن بن يوسف. *مختلف الشيعة فى احكام الشريعة*. قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، 1416.
31. حمود، محمد جميل. *ابهى المراد من كتاب الله المجيد*. چاپ اول. بيروت: دارالكتب العلميه، 1425ق.
32. خمينى، روح الله. *موسوعة الامام الخمينى، (تحرير الوسيله)*. تهران: مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خمينى (ره)، 1425ق.
33. خويى، سيد ابوالقاسم. *بيان در مسائل و علوم كلى قرآن*. ترجمه محمد صادق نجمى و ديگران. قم: مجمع ذخائر اسلامى، 1417ق.
34. دروزه، محمد عزة. *عصر النبى (ص)*. بيروت: داراليقظه، 1446ق.
35. دلو، برهان الدين. *جزيره العرب قبل الاسلام*. چاپ اول. بيروت: دارالعلم للملايين، 1419ق.
36. رازى، ابوالفتوح. *روح الجنان*. تصحيح ميرزا ابوالحسن شعرانى كتابفروشى. تهران: اسلاميه، 1398.
37. رازى، فخر الدين. *التفسير الكبير*. قم: دفتر تبليغات، 1413ق.
38. رافعى، عبدالكريم بن محمد. *العزیز شرح الوجيز*. بيروت: دار الكتب العلميه، 1417ق.
39. رجب برسى، حافظ. *مشارك انوار اليقين*. قم: مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، 1419ق.
40. الزحيلي، وهبة. *تفسير المنير فى العقيدة والشريعة و المنهج*. ج 28. بيروت: دار الفكر المعاصر، 1411ق.
41. زمخشري، محمود بن عمر. *الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل و عيون الاقاويل فى وجوه التاويل*. بيروت: دار الكتب العربى، 1407ق.
42. سبجاني، جعفر. *فقه الاسلام*. قم: مؤسسه امام صادق (ع)، 1381.
43. شاطبى، ابراهيم بن موسى. *الاعتصام*. چاپ اول. قاهره: مكتبة القاهرة، 1358ق.

44. شمس الدين، محمد بن أحمد. *معنى المحتاج إلى معرفته معانى ألفاظ المنهاج*. بيروت: دار الكتب العلمية، 1415.
45. شوشتری، قاضی نورالله. *احتقاق الحق وازهاق الباطل*. چاپ اول. قم: کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، 1409ق.
46. شهید ثانی، زین الدین بن علی. *الروضة البهیة*. قم: مؤسسه النشر الاسلامی، 1410ق.
47. شهید ثانی، زین الدین بن علی. *مسالك الافهام الى تنقيح شرائع الاسلام*. قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، 1409ق.
48. شیخی زاده، محمد بن یوسف. *مجمع الأنهر فی شرح ملتقى الأبحر*. بيروت: دار الكتب العلمية، بی تا.
49. صفدی، صلاح الدین. *الوافی بالوفیات*. بيروت: دار احیاء التراث العربی، 1420ق.
50. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم. *العروة الوثقی مع تعلیقات*. قم: انتشارات مدرسه امام علی (ع)، 1417.
51. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم. *العروة الوثقی مع تعلیقات*. قم: انتشارات مدرسه امام علی (ع)، 1417.
52. طباطبایی، محمد حسین. *المیزان فی تفسیر القرآن*. بيروت: اعلمی، 1393ق.
53. طبرسی، فضل بن حسن. *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. تحقیق: سید محسن الامین. ج 2، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، 1415ق.
54. طبری، محمد بن جریر. *جامع البیان عن تأویل آی القرآن*. بيروت: دار احیاء التراث العربی، 1415ق.
55. طوسی، محمد بن حسن. *التبیان فی تفسیر القرآن*. بيروت: دار احیاء التراث العربی، 1406ق.
56. طوسی، محمد بن حسن. *النهاية*. بيروت: دار الكتاب العربی، 1400ق.
57. عبدالرحمن، عقیف. *الادب الجاهلی*. چاپ اول. قاهره: دارالمعارف، 1978م.

58. عسكري، ابواحمد. *تصحيفات المحدثين*. چاپ اول. بيروت: دارالكتب العلميه، 1404ق.
59. علم الهدى، سيد مرتضى. *الانتصار*. قم: مؤسسه انتشارات اسلامي، 1404ق.
60. على، جواد. *المفصل فى تاريخ العرب قبل الاسلام*. چاپ اول. بيروت: دار العلم للملايين، 1968م.
61. فاضل جواد، جواد بن سعيد. *مسالك الأفهام إلى آيات الأحكام*. تهران: مرتضوى، 1365.
62. فاضل مقداد، مقداد بن عبد الله. *كنز العرفان فى فقه القرآن*. تهران: مرتضوى، 1373.
63. فوزى، ابراهيم. *احكام الاسره فى الجاهليه و الاسلام*. چاپ دوم. بيروت: دار الحكمة للنشر، 1983م.
64. فيومى، احمد بن محمد مقرئ. *المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير للرافعى*. قم: منشورات دار الرضى.
65. قرطبي، محمد بن احمد. *الجامع لاحكام القرآن*. بيروت: دار احياء التراث العربى، 1405ق.
66. القشيري النيسابوري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج. *صحيح مسلم*. بيروت: دار احياء التراث العربى، بى تا.
67. قطب راوندى، سعيد بن هبة الله. *فقه القرآن (قطب راوندى)*. قم: كتابخانه عمومى حضرت آيت الله العظمى مرعشى نجفى (ره)، 1405ق.
68. قطب، محمد. *جاهليہ القرن العشرين*. چاپ اول. بيروت: دارالشرق، 1406ق.
69. قلعه چى، محمد رواس. *موسوعة الفقهيه الميسرة*. بيروت: دار الكتب العلميه، 1422ق.
70. قليوبى، شيخ محمد. *حاشية القليوبى وعميره على شرح المحلى على منهاج الطالبين*. بيروت: دار الفكر، 1405.
71. قمى، على بن ابراهيم. *تفسير القمى*. قم: دار الكتاب، 1404ق.
72. كتانى، ادريس. *«الاسرة المغريية التقليدية»*. *التراث الشعبى*، سال 9، ش 3، 1398.
73. كلينى، محمد بن يعقوب. *الكافى*. تهران: دارالكتب الاسلاميه، 1407ق.

74. کوفی، ابوالقاسم. الاستغاثه. قم: مکتبه النجف الاشرف، 1403ق.
75. کیا هراسی، علی بن محمد. احکام القرآن. بیروت: دار الکتب العلمیه، 1408ق.
76. مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار. چاپ دوم. بیروت: مؤسسه الوفاء، 1403ق.
77. محقق ثانی، علی بن حسین. جامع المقاصد. قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، 1416ق.
78. محمد بن عقیل بن عبدالله بن عمر بن یحیی العلوی. النصائح الکافیة لمن يتولى المعاوية. چاپ دوم. بغداد: مطبعة النجاح، ۱۳۶۷.
79. محمدنصیر، آمنه. شیخ محمد بن عبدالوهاب. ریاض: دارالیمامه، 1419ق.
80. مرزوقی اصفهانی، ابوعلی. الازمنه و الامکنه. بیروت: دار الکتب العلمیه، 1417ق.
81. مسعودی، ابی الحسن بن علی. مروج الذهب و معادن الجواهر. قم: دار الهجرة، 1409ق.
82. مصطفوی، حسن. التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1368.
83. مغنیه، محمدجواد. الاسلام عقیده و شریعه. بیروت: دارالعلم للملایین، بی تا.
84. مفید، محمد بن محمد. المقنعه. قم: مؤسسه النشر الاسلامی، 1413ق.
85. مقداد، مقداد بن عبدالله. کنز العرفان فی فقه القرآن. تهران: مرتضوی، 1373.
86. مقدس اردبیلی، احمد بن محمد. زبدۀ البیان فی احکام القرآن. تهران: مکتبه المرتضویه.
87. منلا خسرو، محمد بن فاروق. درر الحکام شرح غرر الأحکام. بیروت: دار الکتب العلمیه، بی تا.
88. میبدی، ابوالفضل رشیدالدین. کشف الاسرار و عدة الابرار. تهران: امیرکبیر، 1357.
89. میرخانی، عزت السادات. رویکردی نوین در روابط خانواده. تهران: نشر اشاره، 1380.
90. نجفی، محمدحسن. جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام. بیروت: دار احیاء التراث العربی، 1404ق.

91. نوری، یحیی. اسلام و جاهلیت. چاپ چهارم. تهران: مجمع معارف اسلامی، 1364.
92. الوسی البغدادی، محمود شکری. بلوغ الارب فی معرفه احوال العرب. چاپ سوم. مصر: دار الكتاب، 1342ق.
93. هیتمی، علی بن ابی بکر. تحفه المحتاج بشرح المنهاج. قاهره: مطبعة مصطفى البابي الحلبي، 1357.
94. یزدی، محمد. فقه القرآن (یزدی). قم: اسماعیلیان، 1405ق.